

תקיעת שופר בראש השנה שחל בשבת בזמן בית המקדש ובזה"ז

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כט עמוד ב

/משנה/. יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין, אבל לא במדינה. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין.

גמרא. מנא הני מילי? אמר רבי לוי בר לחמא אמר רבי חמא בר חנינא: כתוב אחד אומר שבתון זכרון תרועה, וכתוב אחד אומר יום תרועה יהיה לכם. לא קשיא; כאן - ביום טוב שחל להיות בשבת, כאן - ביום טוב שחל להיות בחול. אמר רבא: אי מדאורייתא היא - במקדש היכי תקעין? ועוד: הא לאו מלאכה היא דאצטריך קרא למעוטי, דתנא דבי שמואל: כל מלאכת עבדה לא תעשו - יצתה תקיעת שופר ורדיית הפת, שהיא חכמה ואינה מלאכה. אלא אמר רבא: מדאורייתא מישרא שרי, ורבנן הוא דגזור ביה, כדרבה. דאמר רבה: הכל חייבין בתקיעת שופר, ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד, ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים. והיינו טעמא דלולב, והיינו טעמא דמגילה.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מב עמוד ב

לולב שבעה כיצד? - יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת - לולב שבעה, ושאר כל הימים ששה. **גמרא.** אמאי? טלטול בעלמא הוא, ולידחי שבת! - אמר רבה: גזרה שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד. ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים. והיינו טעמא דשופר, והיינו טעמא דמגילה. - אי הכי, יום ראשון נמי! - ראשון, הא תקינו ליה רבנן בביתו. - התינוח אחר תקנה, קודם תקנה מאי איכא למימר? - אלא: ראשון דאיתיה מן התורה בגבולין - לא גזרו בהו רבנן, הנך דליתנהו מן התורה בגבולין - גזרו בהו רבנן. - אי הכי, האידנא נמי! - אכן לא ידעין בקיבועא דירחא. - אינהו ידיעי בקיבועא דירחא - לידחו! - אין הכי נמי; (דתני) [דתנן] +חדא: ביום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת כל העם מוליכין את לולביהן להר הבית, (ותניא) [ותנן] אידך: לבית הכנסת. שמע מינה: כאן - בזמן שבית המקדש קיים, כאן - בזמן שאין בית המקדש קיים, שמע מינה.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מד עמוד א

אמרי: לדידהו נמי לא דחי. - ואלא קשיא הני תרתי; דתנא חדא: כל העם מוליכים את לולביהם להר הבית, ותניא אידך: לבית הכנסת. ומתריצין: כאן - בזמן שבית המקדש קיים, כאן - בזמן שאין בית המקדש קיים, - לא אידי ואידי - בזמן שבית המקדש קיים, ולא קשיא: כאן - במקדש, כאן - בגבולין.

תוספות מסכת סוכה דף מג עמוד א

אינהו ידיעי בקביעא דירחא אין הכי נמי - אין מסקנא זו קיימא דלקמן מסקין כיון דלדידן לא דחי לדידהו נמי לא דחי (וברייתא) דקתני מוליכין לולביהן לבית הכנסת מוקמינן בזמן שבית המקדש קיים ובגבולין וא"ת מאי שנא משופר דתנן פרק ד' דר"ה (דף כט: ושם) י"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה וי"ל דשאני לולב שאינו אלא טלטול בעלמא וכיון דאישתרי במקדש לא החמירו במדינה אבל בתקיעת שופר איכא מעשה חכמה ואחמור בה טפי ומיהו קשה דלאחר חורבן הקילו בשופר טפי מבלולב דתנן בר"ה (שם) משחרב בהמ"ק התקין רבי יוחנן בן זכאי שיהיו תוקעין בכ"מ שיש בו ב"ד ולולב לא אישתרי כלל כדמסקי' לקמן וי"ל דשופר שהוא לעלות זכרונם של ישראל לאביהם שבשמים לא רצו לבטל לגמרי וכיון דבחד ב"ד תקנו תקנו בכל מקום שיש בו ב"ד אף על פי שבזמן הבית לא היה אלא במקדש דוקא ועוד דבדין הוא דלולב יהא דוחה בגבולין יותר משופר דבר"ה דלא ידע קביעות החודש אלא בירושלים אבל י"ט ראשון דלולב היה ידוע אף בגבולין.

חידושי הריטב"א מסכת סוכה דף מג עמוד א

ואכתי איכא למידק דהא גבי שופר שלא היה דוחה שבת בגבולין בזמן שבית המקדש קיים התקינו משחרב בית המקדש שיהיו תוקעין במקום שבית דין וישובין דליכא משום גזירה דרבה ולמה לא התקינו כן בלולב שהיה דוחה קודם החרבן, ותיצא בתוספות כי השופר הוא להעלות זכרונם של ישראל לאביהם שבשמים ולא רצו לבטלה לגמרי ועשו מקום שיש בו בית דין כמקדש עצמו, ועוד שבשופר דליתיה אלא יום אחד וישתכח מצותו תקנו בו משא"כ בלולב שהרי יש בו בשאר ימים מדרבנן מיהו, ואף על פי שאינם תשלומין דראשון מ"מ הא איכא זכר דאיכא לולב מדאורייתא אלא דדחי ליה שבת, ונכון הוא. ומורי נר"ו תירץ דשופר כיון דאפשר ליה בחד תוקע והשאר שומעים כי הוי במקום בית דין ובזמן בית דין כדאיתא התם תו ליתא משום גזירה, אבל נטילת לולב שהוא מסור לכל אחד ואחד ליטול אפילו הוי בבית דין איכא משום גזירה דרבה ולפיכך לא תקנו בו כלום, וזה נכון יותר.

המאור הקטן מסכת סוכה דף כא עמוד א

ואיכא מאן דקשיא ליה אי הכי שופר נמי הא איתיה מן התורה בגבולין ואמאי גזרו ביה רבנן כדתנן במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה ואפי' אחר תקנה לא היה דוחה אלא במקום שיש בו ב"ד תינו מגילה דבכ"מ דרבנן היא מש"ה גזרו בה אלא שופר מאי טעמא גזרו בה והלא מצותו מן התורה בכל מקום וי"ל כיון שמצות שופר מעורבת היא ביומה מדרבנן ומדאורייתא אי למאן דאמר שלש תרועות בר"ה שתיים מדברי תורה ואחת מדברי סופרים אי למ"ד אחת מדברי תורה ושתיים מדברי סופרים עבדו בה רבנן במצות שופר היכרא דתידחי כולה במקדש קודם תקנה ולאחר תקנה במקום שיש בו ב"ד משום תרועה דאורייתא דאית בה וגזרו בה דלא תדחי שבת בשאר מקומות כלל משום תרועה דרבנן דאית בה והיינו דשניא מצות שופר ממצות לולב ומצות מגילה ולעולם ככולהו איתא לגזירה דרבה והא כדאיתא והא כדאיתא שופר במקום שאין בו ב"ד ולולב בשאר הימים בכ"מ ואפי' במקדש וה"ה למגילה אבל מצות לולב ביום ראשון כיון שהיא מיוחדת ביומה שהיא כולה מה"ת ואפי' בגבולין לא גזרו בה רבנן אפי' בגבולין לדורות הראשונים לקמן בגמ' אסיקנא דהאידנא דלא ידעין בקביעא דירחא כיון דאנן לא דחינן אינהו נמי לא דחו כלומר אפי' הנך דבני א"י ידיעי בקבועא דירחי לא דחו מאחר שחרב בהמ"ק ואף על פי שהיה שופר דוחה במקום שיש בו ב"ד החמירו בלולב מפני שנטילתו ביד כל א' וא' משא"כ בשופר שהיחיד מוציא את הרבים ידי חובתו.

אמר אברהם: זה הטעם אין לו טעם ולא ריח, ומשום דרבנן דחינן לדאורייתא? ועוד הא לא דברי הכל הוא, דהא איכא תנא דיליף לכלהו מן התורה כדאיתא התם [ר"ה דף לד א], אלא הטעם מפני שאין לשופר עיקר מפורש בגבולין שלא אמרה תורה [ויקרא כג כד] שבתון זכרון תרועה אלא במקום [שם פסוק כה] והקרבתם אשה לה', ולא נאמר [שם כה ט] בכל ארצכם אלא ביובל, וכיון שאינו מפורש בגבולין אלא מדרשא אתי משום הכי גזרו.

רבינו יהונתן מלוניל על הרי"ף מסכת סוכה (לפי דפי הרי"ף) גמרא דף כא עמוד א

ואם תאמר, שופר בגבולין אמאי לא דחי כמו במקדש. הא לא כתיב לפני ה' וסתמא כתיב בין במקדש בין בגבולין, יש לומר, כיון דכתיב בשופר [ויקרא כ"ג] זכרון תרועה, וכתוב במקדש [במדבר י'] והיו לכם לזכרון לפני ה' [אלקיכם] ילפינן האי זכרון מהאי זכרון, ויותר משמע במקדש משאר מדינה, אבל אם לא היה שבת היו תוקעין במדינה ובכל ארץ ישראל משום שמא האי זכרון תרועה סתמא כתיב. אי נמי היו תוקעין משום רשות, כדאמרין בלולב [עי' להלן מ"ו ע"א], כל שבעה חוץ מיום ראשון היו נוטלין לולב משום יסוד נביאים.

מלחמת ה' מסכת סוכה דף כא עמוד א

אמר הכותב הוי יודע שעיקר תשובת השאלה ששאלו רבים למה לא היה שופר דוחה שבת במדינה שהרי עיקרו מה"ת ואפי' בגבולין זו שאמר רבינו ז"ל משום דלא ידעינן בקביעא דירחא שאפי' כשהיה בהמ"ק קיים לא היו יודעין בקבועו של חדש זה שהוא חג שהחדש מתכסה בו ואפי' בזמן שהעדים באין בשחרית במקדש היו יודעים בקבועא של חדש זה ובגבולין לא היו יודעין לפיכך לא היו תוקעין אלא במקדש בלבד דמספיקא לא דחינן שבתא והיינו דאמר רבינו הגדול ז"ל והיינו טעמא דשופר ובדין היה שאפי' במקדש או במקום הועד לא נתקע שהרי כמה פעמים שהעדים משתהין לבא ולא היו באים בשחרית קודם זמן תקיעה ופעמים שהיו משתהין עד לאחר המנחה ופעמים שאינן באים עד למחרתו וכמו שמפורש במקומו במס' ר"ה ואיכא משום גזירה דרבה דמספיקא לא דחינן שבתא ואפי' בזמן שהיו באים בשחרית נמי שלא יאמרו אשתקד תקענו ועכשיו נתקע כמו שמצינו בשיר שהיו אומרים בשחרית שיר של חול ואפי' בזמן שבאו העדים שחרית לפי שרוב הפעמים משתהין לבא ואינן באין עד סמוך למנחה וכדנתיא התם תמיד של שחר קרב כהלכתו אלא התירו במקדש שהן זריזין והתקין רבן יוחנן בן זכאי בכל מקום שיש בו ב"ד ובפני ב"ד ששלוחי ב"ד מוציאין אותן ומתירין בהן וכן אני אומר הטעם ביובל שאין תוקעין אלא בזמן ב"ד ובפני ב"ד שאימת אזהרתן עליהן לפי שהדבר תלוי בקידוש ב"ד הגדול ובמדינה שלא שמעו מפי ב"ד מקודש מספיקא לא דחו רבנן

דרשה לראש השנה לרמב"ן

עכשיו נפרש תרועה שצותה התורה ולא ביארה בפירוש אם היא בשופר או במצלותים כדכתיב בצלצלי תרועה או בחצוצרות דכתיב וחצוצרות התרועה בידו, קבלו חכמים וראו מן הנביאים עד משה רבינו מפי הגבורה שהתרועה בשופר, ובאמת שכן הוא משמען של פסוקים הללו שהרי הכתוב אומר וביום שמחתכם וגו', וכן [וכאן] במועד הזה צוה בתרועה סתם ואחר כך אמר והקרבתם אשה לה', נלמוד מזה בביאור שאין תרועה זו התרועה ההיא, שאותה היא על הקרבן וזו אינה על הקרבן, אבל היא חובה ליום בכל ישראל, והיא בשופר שעדין לא צוה על החצוצרות, וכשצוה עליהן פירש כל מה שנעשה בהן והיו לך למקרא העדה וגו' וביום שמחתכם ובמועדיכם וגו', וכי תבאו מלחמה בארצכם, ולא אמר וביום הזכרון והרעותם מלבד תרועה שעל הקרבנות, וסתם כל תרועה בשופר היא כמו ביום הכיפורים שנאמר והעברת שופר תרועה, ולרבותינו עוד בגמרא מדרשים בגזירה שוה ובהיקישא שמצות התרועה הזאת בשופר.

כי התרועה היא שעמדה לאבותינו ולנו, וכמו שנאמר אשרי העם יודעי תרועה, ומה הכתוב הזה מאשר, הרבה יודעין לעשות תרועה בחצוצרות ובשופרות ואוי להם ואוי למזלם, והרבה שאינם יודעין לתקוע כלל ואשריהם ואשרי חלקם, אלא תרועה היא מדת הדין ולכן אמר תרועה יתקעו למסעיהם, ואומר עליה קומה ה' ויפוצו אויביו וגו', וכן תראה כי חומת יריחו נפלה מפני התרועה דכתיב עד יום אמרי לכם הריעו והריעותם, וכתוב ויריעו כל העם תרועה גדולה ותפול החומה, ולפי שהיא היתה תחלה בכבוש הארץ רצה הקדוש ברוך הוא שתהיה מדת הדין מתוחה כנגדם ולכן היתה חר

רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת סוכה דף מג עמוד א

יסוד שיטת הראב"ד הוא דעיקר מצות השופר הכתובה בתורה במפורש היא תקיעת השופר שבמקדש - במקום שבו מקריבין קרבנות. מצות השופר שבגבולין נלמדת מדרשה והיא מצוה אחרת דשייך לגזור בה בעצמה. מקור לשיטתו נמצא בירושלמי (פ"ד דמס' ר"ה). אליבא דהירושלמי תוקעים במקדש בר"ה שחל להיות בשבת ע"פ גזה"כ דאורייתא של והקרבתם, במקום שמקריבין שם תוקעים. וכן מבואר שם, דלפיכך תוקעים דוקא במוסף כדי לצרף את השופר עם קרבנות המוספים דר"ה שבמקדש.

ולפי יסוד הראב"ד דיש קיום מצוה מיוחד בשופר במקדש מיושבות כמה תמיהות: א) התוס' במגילה (כ ב) ד"ה כל הקשו למה אין אומרים לאחר תקיעת השופר יה"ר שיבנה ביהמ"ק. ולכאורה קושית התוס' משוללת ביאור, דמהיכי תיתי לומר יהי רצון בתקיעת שופר הלא גם בגבולים תוקעים. אולם לפי הראב"ד דעיקר הקיום הוא במקדש מובנת שפיר קושית התוס'. כיון דבשופר בזה"ז מלבד קיום של שופר כמצוה בגבולין ישנו גם קיום זכר למקדש, דשופר במקדש הוי מצוה מיוחדת, מקשים למה אין אומרים יה"ר שיבנה בהמ"ק. ב) לרמב"ם - בשופר יש חיוב מד"ס לתקוע בשופר בצבור על סדר הברכות (פ"ג משופר הל"ז). ולכאורה תמוה מהיכי תיתי חיוב זה בצבור בשופר יותר משאר מצוות כמו מצה וכדומה. אך לפי הראב"ד דעיקר החיוב הוא במקדש ואז הוי מצות צבור - בכינופיא דכל ישראל - כמצות העבודה בבהמ"ק, א"כ משום כך תקנו החכמים חיוב צבור בכל מקום.

ג) במשנה דר"ה (כז ב) איתא דבמקדש היו תוקעין בשופר ובחצוצרות ביחד דהוי קיום מיוחד של שופר וחצוצרות במקדש - בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ד'. ולראב"ד מבואר דהוי מצוה לעצמה במקדש.

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ראש השנה פרק ד

[דף יח עמוד ב] גמ' ר' אבא בר פפא א"ר יוחנן ורשב"ל הוון יתיבון מקשיי אמרין תנינן י"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה אין דבר תורה הוא אף בגבולין ידחה אין לית הוא דבר תורה אף במקדש לא ידחה עבר כהנא אמרין הא גברא רבה דנישאל ליה. אתון

שאלון ליה אמר לון כתוב אחד אומר [במדבר כט א] יום תרועה וכתוב אחד אומר [ויקרא כג כד] זכרון תרועה הא כיצד בשעה שהוא חל בחול יום תרועה בשעה שהוא חל בשבת זכרון תרועה מזכירין אבל לא תוקעין. ר' זעירה מפקד לחבריי' עולון ושמעין קליה דרבי לוי דרש. דלית איפשר דהוא מפיק פרשתיה דלא אולפן. ועל ואמר קומיהון כתוב אחד אומר יום תרועה וכתוב אחד אומר זכרון תרועה הא כיצד בשעה שהוא חל בחול יום תרועה בשעה שהוא חל בשבת זכרון תרועה מזכירין אבל לא תוקעין. מעתה אף במקדש לא ידחה תנא [ויקרא כג כד] באחד לחדש. מעתה אפילו במקום שהן יודעין שהוא באחד לחדש ידחה. תני רשב"י [שם כה] והקרבנות במקום שהקרבנות קריבין. אמרין חבריי' קומי ר' יונה והכתיב [שם כה ט] והעברת שופר תרועה בחדש השביעי וגו' אמר לון זו את מעביר בארצכם הא אחרת לא. אמרין ליה או נאמר זו אתם מעבירין בארצכם הא אחרת בין בארץ בין בח"ל. א"ר יונה אילו הוה כתיב תעבירו שופר בארצכם הייתי אומר כאן מיעט ובמקום אחר ריבה אלא בכל ארצכם כאן ריבה ובמקום אחר מיעט:

רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ב

ובזמן הזה שחרב המקדש כל מקום שיש בו בית דין קבוע והוא שיהיה סמוך בארץ ישראל תוקעין בו בשבת, ואין תוקעין בשבת אלא בבית דין שקידשו את החדש אבל שאר בתי דינים אין תוקעין בהן אף על פי שהן סמוכין, ואין תוקעין אלא בפני בית דין (גדול) בלבד כל זמן שהן יושבין ואפילו ננערו לעמוד ולא עמדו תוקעין בפניהם, אבל חוץ לבית דין אין תוקעין, ולמה תוקעין בפני בית דין מפני שבית דין זריזין הן ולא יבאו התוקעין להעביר השופר בפניהם ברשות הרבים שבית דין מזהירין את העם ומודיעין אותן.

מגיד משנה הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ב הלכה ט

[ט] ובזמן שחרב וכו'. מ"ש רבינו שבעין ב"ד סמוך בא"י וזהו מומחה כן הוא עיקר ואף על פי שמן ההלכות משמע דה"ה לכל ב"ד קבוע ומובהק אף על פי שאינו סמוך ולכך העידו שהיו תוקעין לפני הרב אלפסי ז"ל בשבת של ר"ה ולא סמכו עליו בדבר זה אפילו תלמידיו אלא דוקא במקום בית דין הסמוך וכן כתב הרמב"ן ז"ל. ומ"ש רבינו ב"ד שקדשו את החדש. ברייתא שם (דף ל') היא וכן שאר הדברים מבוארים שם בגמרא. וננערו לעמוד בעיא דלא איפשיטא ולקולא שם לפי שאין זה אלא גזרה של דבריהם:

רבינו מנוח - ספר המנוחה הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ב

[ט] כתב הרב ובזמן שחרב בית המקדש כו'. אמר המפרש דוקא כשהוא קבוע שמנוהו כל ישראל להיות דן את דיניהם כגון סנהדרין גדולה וקטנה וב"ד של שלשה אבל אם היה בי דינא דאקראי כלומר שלא מנוהו אלא לצורך שעה אין תוקעין בו ודוקא כשתוקעין בבית דין קבוע הוא שיהיה סמוך בארץ וענין הסמיכה ידוע הוא שהיו קורין אותו רבי ויש לו רשות אחר כן לדון אפילו דיני קנסות והסמיכה לא היתה נעשית כי אם בארץ ישראל. אלא בב"ד שקדשו את החדש כו' ואפילו ננערו לעמוד ולילך אפ"ה תוקעין בפניהם דב"ד יושבין בעינן והא איכא והא מלתא דננערו סלקא בתיקו בגמרא ולקולא אמר המפרש לא אשכחן דוכתא בעולם דתוקעין בה ב"ט של ראש השנה בשבת מיהו מדינא דגמרא הכי משמע כמ"ש הרב וכן הסכים הרי"ף וכ"כ הרב בעל העזר שהוא ראה חכם שבא מדמשק שראה שהיו תוקעין ביום טוב של ראש השנה בשבת:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקפח

יום טוב של ר"ה {ב} שחל להיות בשבת (יג) ד <ה> ג' אין תוקעין בשופר. הגה: (יד) ה' ואסור לטלטלו, אם לא (טו) ה לצורך גופו ומקומו (אור זרוע והגהות אשירי ס"פ במה מדליקין).

שו"ת תורה לשמה סימן תלו

+ר"ה שחל להיות בשבת שאין תוקעין א"כ איך נעשה למעלה כל התיקונים.+

תשובה הטעם דשמא יעבירו ד"א בר"ה לא אמרו רז"ל אלא בשביל לעשות טעם פשטי ונגלה לגזרתם לפני המון ישראל כדי שתתקבל גזרתם אצל כל אדם ולא תהיה גזרה שאין בה טעם אך אין זה עיקר הטעם שלהם אלא העיקר הוא מפני שהם ידעו ברוח קדשם שהתיקון הנעשה ע"י מצות אלו ביום זה הנה כאשר חל יום זה בשבת הנה הוא נעשה מאיליו מכח קדושת השבת ואין צריך לעשותו על ידינו לכן בעבור כבוד שבת תקנו שלא לתקוע (יום) [ביום] זה ולא יטלו לולב להורות שהתיקון של המצות האלה הוא נעשה מאיליו ע"י קדושת השבת אך זה הטעם הוא סוד ונסתר ולא יספיק להמון ישראל ולכן הוכרחו לעשות טעם אחר לגזרתם והוא שמא יעברנו ד"א בר"ה ומאחר שהם מוכרחים לגלות זה הטעם על כן במקדש דלא שייך זה הטעם דשמא יעביר ד"א תוקעין וכן במקום שיש סנהדרין של כ"ג שהם סנהדרי קטנה ג"כ תוקעין משום דבפני ב"ד לא שייך טעם זה ולעולם עיקר הטעם הוא משום דהתיקונים הנעשים ע"י מצוה זו הם נעשים מאליהם מכח תוספת קדושת השבת וכל זה בחלק המעשה אבל בחלק הדיבור גם כשחל בשבת אנחנו מקיימים המצוה כי חלק הדבור של מצות תקיעת שופר מתקיים ע"י פרשת המפטיר שקורין יום תרועה יהיה לכם וגם ע"י הפסוקים שמזכירין בתפילת מוסף וכן כשחל יום ראשון של סוכות בשבת אנחנו מקיימים חלק הדיבור של מצות לולב ומיניו בפרשה שקורין בס"ת שאומרים פסוק ולקחתם לכם ביום הראשון וכו'. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי. כ"ד הקטן יחזקאל כחלי נר"ו